

Vardarbība pret bērnu un vardarbība bērna ģimenē, tās veidi un pazīmes, starpinstitucionālā sadarbība, ja notikusi vardarbība

Rīga

Nodibinājums “Centrs Dardedze”

Laila Balode

14.10. – 11.11.2015

Darba plāns

- **13:00 - 14.30 I daļa**

14:30- 15:00 Pauze

- **15:00 - 16:30 II daļa**

Jautājumi, kurus aizmirstam sev uzdot ikdienā

- 1.Vai tas ko mēs darām, veicina bērnu tiesību īstenošanu?
- 2.Vai tas, ko mēs darām, dažkārt nekaitē bērnam?
- 3.Vai mēs savā darbībā iesaistām tos, kuru labā darbojamies – pašus bērnus?
- 4.Vai viss, ko mēs darām ir bērna labākajās interesēs gan šobrīd, gan ilgtermiņā?
- 5.Vai problēmas risinājumu balstām uz bērna un ģimenes stiprajām pusēm vai tikai uz mums pieejamajiem resursiem?

ANO konvencija par bērna tiesībām

Apvienoto Nāciju Organizācijas (turpmāk ANO) Konvencija par bērna tiesībām tika pieņemta ANO Ģenerālajā asamblejā 1989.gada 20.novembrī. Konvencijas tekstu izstrādāja 10 gadus (1979.-1989.).

Šobrīd konvencijai pievienojušās vairāk nekā 190 valstis, arī Latvija.

Konverģences principi

Prioritātes

- Prevence
- Atklāšana
- Agrīna iejaukšanās
- Izvairīšanās no reviktimizācijas
- Vajadzību novērtēšana
- Aizsardzība/Riska faktori
- Visaptveroši pieeja

Stratēģijas

- Tiesībās balstīta līdzdalība
- Fokuss uz bērnu
- Bērniem draudzīgs
- Sadarbība ar vecākiem
- Starpdisciplināra
- Starpinstitucionāla

PREVENCE (varmāka-upuris-vidē)

	Primārā prevence	Sekundārā prevence	Terciārā prevence
Varmākas (un potenciālie varmākas)	Grupas vecākiem BEA, CAP ...	Grupas vecākiem BEA, CAP, SE, BP...	Grupas vecākiem...
Bērni (upuri)	Nodarbības skolā, Bērnudārzā, Džimbas skoliņas, Džimbas stundiņas...	Grupas un nodarbības bērniem bērnunamos, internātskolās, audžuģimenēs...	«Traumu» grupas...
Ģimenes un kopienas	Kampaņas	Ģimenes izvērtēšana pakalpojumu pielāgošana	Individuālais darbs, Grupu darbs

Bērnu tiesību aizsardzības pamatprincipi:

1. Bērnu tiesību īstenošanas princips;
2. Bērnu līdzdalības princips;
3. Nediskriminēšanas princips;
4. Bērna labāko interešu princips;
5. Bērna un ģimenes stipro pušu princips;
6. Nekaitēšanas princips.

Bērnu līdzdalība

(konsultatīva, sadarbības, bērnu vadīta)

- **Skaidra un informatīva** (pilnīga, pieejama, dažāda un vecumam atbilstoša informācija par tiesībām paust savu viedokli, kā notiks līdzdalība, par tās mērķi un iespējamo ietekmi)
- **Brīvprātīga** (bērns zina, ka līdzdalību var samazināt vai pārtraukt)
- **Cieņpilna** (bērna viedoklis tiek cienīts un tiek nodrošināta iespēja ieviest jaunas idejas)
- **Būtiska** (bērna dzīvei būtiski lēmumi)
- **Bērnām draudzīga vide un darba metodes** (pienācīgs laika un resursu daudzums, atbilstošas pieejas)
- **Ietveroša** (nediskriminējoša, ietverot arī mazāk aizsargātos bērnus, abus dzimumus)
- **Balstīta apmācībās** (pieaugušie ir apguvuši prasmes, lai nodrošinātu bērnu sekmīgu līdzdalību)
- **Droša un jūtīga pret risku** (pieaugušie rūpējas, lai bērns neciestu pēc viedokļa paušanas)
- **Atbildīga** (bērns saņem atgriezenisko saiti pēc tam, kad ir iesaistījies, kā viņa līdzdalība ir ietekmējusi rezultātu)

Vardarbības definīcija (1)

"Vardarbību pret bērnu veido visas fiziskās un/vai emocionālās cietsirdības (nežēlības), seksuālās vardarbības, novārtā pamešanas vai nolaidīgas izturēšanās vai komerciālas vai savādākas ekspluatācijas formas, kas var izraisīt reālu vai potenciālu kaitējumu bērna veselībai, dzīvībai, attīstībai vai pašcieņai, bērnam atrodoties atbildības, uzticēšanās un/vai varas attiecību kontekstā" (PVO)

Vardarbības definīcija (2)

- Visu veidu fiziska un emocionāla cietsirdība, seksuāla vardarbība, nolaidība vai cita veida izturēšanās, kas apdraud vai var apdraudēt bērna veselību, dzīvību, attīstību vai pašcieņu (BTA likuma 1. panta 9.1. punkts)

Vecāku nolaidība

- Vecāku nolaidība — bērna aprūpes un uzraudzības pienākumu nepildīšana (BTA likuma 1.panta 13.punkts)
- Bērnam netiek nodrošināta viņa attīstībai atbilstoša aprūpe, ja vecākiem ir bijusi tāda iespēja šīs vajadzības apmierināt:
  - fiziska nerūpēšanās;
  - medicīniska nerūpēšanās;
  - emocionāla nerūpēšanās;
  - nerūpēšanās par pārtiku;
  - bērna ilgstoša pamešana vienatnē;
  - sociāla nerūpēšanās;
  - nerūpēšanās par izglītību.

Emocionālā vardarbība

- Bērna pašcieņas aizskaršana vai psiholoģiska ietekmēšana (draudot, lamājot, pazemojot, bērna klātbūtnē vardarbīgi izturoties pret viņa tuvinieku vai citādi kaitējot viņa emocionālajai attīstībai) (BTA likuma 1.panta 12. punkts)
  - draudēšana;
  - lamāšana;
  - ņirgāšanās;
  - atraidīšana;
  - ignorēšana;
  - pazemošana;

Fiziska vardarbība

- Bērna veselībai vai dzīvībai bīstams apzināts spēka pielietojums saskarsmē ar bērnu vai apzināta bērna pakļaušana kaitīgu faktoru, tai skaitā tabakas dūmu, iedarbībai (BTA likuma 1.panta 11.punkts)
  - sišana;
  - purināšana;
  - dedzināšana;
  - kniebšana;
  - griešana;

«kratītā bērna» sindroms

Kratītā bērna sindroms ir galvas smadzeņu ievainojums, kas rodas zīdaini vai mazu bērnu spēcīgi kratot rokās vai ratos, vai arī metot gaisā aiz padusēm. Rezultātā tiek izraisīta bērna smadzeņu „mētāšanās” dažādos virzienos, kas rada smadzeņu sāsītumus, asiņošanu, tūsku. No kratītā bērna sindroma biežāk cieš bērni līdz 2 gadu vecumam, bet to reizēm var novērot līdz pat 5 gadu vecumam.

Seksuālā vardarbība

- Bērna iesaistīšana seksuālās darbībās, ko bērns nesaprot vai kam nevar dot apzinātu piekrišanu (BTAL)
- Seksuālā vardarbība pret bērnu ir bērna iesaistīšana seksuālās aktivitātēs:
  - ko viņš nespēj pilnībā saprast,
  - nav spējīgs dot informētu piekrišanu,
  - kam bērns nav gatavs savas attīstības dēļ,
  - kas ir likuma vai sabiedrības tabu pārkāpums.vai iesaistīšana tādās darbībās, lai varmāka saņemtu seksuālu stimulāciju vai apmierinājumu.

Bērnu seksuāli var izmantot pieaugušais vai cits bērns, kurš sava vecuma vai attīstības dēļ atrodas atbildības, uzticības vai spēka attiecībās ar upuri (PVO)

- Seksuālās vardarbības formas:
  - dzimumkontakts;
  - bērna ķermeņa aizskaršana;
  - bērna privātuma pārkāpšana;
  - bērna pakļaušana citu seksualitātei;
  - bērna seksuālā ekspluatācija.

Seksuālās vardarbības formas

- **Dzimumkontakts** – vagināla un/vai anāla aizskaršana, izmantojot jebkākus objektus, arī orālais sekss;
- **Bērna ķermeņa aizskaršana** - bērna intīmo un citu ķermeņa daļu aizskaršana, glāstot, skūpstot, arī bērna piespiešana aizskart pieaugušā intīmās ķermeņa daļas;
- **Bērna privātuma pārkāpšana** - bērna izsekošana un novērošana, viņam izģērbjoties, vai arī bērna piespiešana atkailināties;
- **Bērna pakļaušana citu seksualitātei** - dzimumakta veikšana, atkailināšanās, seksuālu piedzīvojumu stāstīšana un pornogrāfisku materiālu rādīšana bērnam;
- **Bērna seksuāla ekspluatācija** - bērna pārdošana vai iesaistīšana seksuālu pakalpojumu sniegšanā vai pornogrāfiska materiāla ražošanā.

1no 5 bērniem
tiek
seksuāli
izmantots

Saruna var bērnus pasargāt.
Vairāk uzzini www.dzimba.lv

Fakti par Eiropas Savienības Valstīm

Katrs piektais bērns cieš no
seksuālas vardarbības

Daudzi par piedzīvoto seksuālo
vardarbību izstāsta novēloti
(vidēji pēc 10 gadiem)

70 – 85% gadījumu pāridarītājs
ir bērnam pazīstams cilvēks,
nevis svešinieks

Fakti par vardarbību Latvijā (PVO)

- Emocionālā vardarbība 31,5%
- Fiziskā vardarbība 16,4%
- Seksuālā vardarbība 10,3%
- Nerūpēšanās 35,9%

Avots: Pētījums «Latvijas jauniešu bērnībā gūtā nelabvēlīgā pieredze» 2011.gads, 5 pilsētas, 1223 respondenti, vidējais vecums 18,56 gadi.

Vardarbība pret sievieti

- Vardarbība pret sievieti ir uz dzimumu balstīta vardarbīga rīcība, kā rezultātā rodas vai var rasties fizisks, seksuāls vai garīgs kaitējums vai ciešanas sievietei. Tas ietver arī tādas darbības kā – draudus, piespiedu darbības vai patvaļīgu brīvības atņemšanu, neatkarīgi, vai tā notiek sabiedriskās vai privātās dzīves ietvaros. *(ANO Deklarācijas par vardarbības pret sievieti izskaušanu 1.pants, 20.12.93 ANO Ģenerālā Asambleja rezolūcija Nr.48)*

Vardarbība ģimenē

Vardarbība ģimenē ir fizisko, seksuālo, verbālo, emocionālo, sociālo un ekonomisko aizskārumu cikls, kas atkārtojas arvien biežāk un, kas tiek veikts pret partneri ar mērķi iegūt pār viņu varu un kontroli.

«Vardarbības cikls»(1)

1.Fāze – spriedzes pieaugšana

Varmāka arvien biežāk ir gatavs negatīvi reaģēt uz sasprindzinājumu. Parādās brutālas un egoistiskas izturēšanās epizodes. Upuris kļūst piesardzīgāks, neizrāda bailes un dusmas, tas iedrošina varmāku.

2.Fāze – Vardarbības akts

Nekontrolēta uzkrātās spriedzes izlādēšana. Pēc vardarbības akta var sekot šoks, apātija, noliegšana. Pēc palīdzības upuris var vērsties pēc 24-48 stundām.

«Vardarbības cikls»(2)

3.Fāze – Miers, aplidošana, medusmēnesis

Varmāka jūtas vainīgs, cenšas upurim pielabināties. Upuris notic, ka vardarbība neatkārtosies. Šajā fāzē upuris izjūt žēlumu pret varmāku un apzinās sevi kā varmākas emocionālās stabilitātes garantu.

Vardarbības izplatība pret sievieti ES un LV (1)

Pētījums - ES FRA (Eiropas savienības Pamattiesību aģentūra)

Pētījuma veikšanas laiks – 2012.g. 04.-09.

Respondenti – katrā ES valstī 1500, kopā 42 000 respondentes vecumā no 18-74 gadiem

Vardarbības izplatība pret sievieti ES un LV (2)

Pētījums atklāj, ka 33% ES sieviešu savas dzīves laikā cietušas no kāda veida vardarbības.

Vardarbības izplatība pret sievieti ES un LV (3)

Vardarbības izplatība

- Dānija – 52%
- Somija – 47%
- Zviedrija – 46%
- Nīderlande – 45%
- Francija - 44%
- Apvienotā karaliste – 44%
- Latvija – 39%

Vardarbības veidu izplatība pret sievieti ES un LV (4)

Vardarbības veids	Vardarbības izpausme	ES (%)	LV (%)
Emocionāla vardarbība	Publiska pazemošana, izolēšana, ieslēgšana, vardarbības draudi	43%	60%
Verbāla/ Emocionāla vardarbība	Vajāšana – aizvainojoši un draudīgi zvani, e-pasti, īsziņas, izsekošana	18%	14%
Seksuāla vardarbība	Seksuāla uzmākšanās – nevēlami pieskārieni, apskāvieni vai skūpstīšana t.sk. 32% darba vidē	55%	47%

Aktivitātes, kas pieaugušajam var šķist saistošas, ja viņam ir seksuāla interese par bērnu (1)

- Bērna mazgāšana;
- Pieaugušais iet istabā, kad bērns pārgērbjas;
- Pieaugušais iet tualetes telpā, kad to lieto bērns;
- Bērna kutināšana un it kā nejauša pieskaršanās bērna dzimumorgāniem;
- Aktivitātes, kas saistītas ar izģērbšanos (masēšana, peldēšanās, utt.);
- Cīkstēšanās ar bērnu;

Aktivitātes, kas pieaugušajam var šķist saistošas, ja viņam ir seksuāla interese par bērnu (2)

- Rotaļas, kas saistītas ar dzimumorgānu aizskaršanu (piem., spēle “dakteros”);
- Seksuāla rakstura joku stāstīšana bērnam;
- Bērna ķircināšana par viņa seksuālo attīstību;
- Seksuālas informācijas apspriešana, slēpjoties aiz izglītošanas aizsega;
- Seksuāla rakstura attēlu rādīšana bērniem;
- Bērnu fotografēšana apakšveļā, peldkostīmā, utt.

Incestā iesaistīto personu raksturojums

- Parasti ar zemu izglītības līmeni un intelektu;
- Zema pašcieņa, nomākti, introverti;
- Neizjūt sevi, neskaidra identitāte;
- Ģimenē var būt atkarības;
- Tēvam ģimenē noteicošā loma;
- Incests var notikt ilgstošas mātes prombūtnes laikā;
- Liek upurim justies kā pieaugušajam;
- Nav skaidrības par bērna vajadzībām dažādos vecumposmos.

Pedofilijā iesaistīto personu raksturojums

- Var būt ar labu izglītību un augstu intelektu;
- Ekstraverti, ar augstu pašapziņu, labi motivēti, sociāli veiksmīgi;
- Veiksmīgs viduslānis ar stabiliem ienākumiem;
- Rada sociāli atbildīgas personas iespaidu;
- Parasti nav atkarību;
- Laulība mēdz būt formāla;
- Var dzīvot ar māti visa mūža garumā;
- Liek upurim justies kā bērnam;
- Zina bērna vajadzības dažādos vecumos;
- Ir daudz seksuālu fantāziju.

4 priekšnosacījumu modelis (Deivids Finkelhors)

1. Motivācija seksuāli izmantot bērnu (emocionālā atbilstība, seksuālais uzbudinājums, bloķējums).
2. Iekšējo barjeru pārvarēšana.
3. Ārējo traucēkļu pārvarēšana.
4. Bērna pretestības pārvarēšana.

Ko darīt, lai vardarbība nenotiktu?

Četri priekšnosacījumi seksuālai izmantošanai

Adapted from: D Finkelhor Child Sexual Abuse: New Theory & Research 1984

Seksuālas darbības ar bērnu

Domas

MOTIVĀCIJA
'gribēt'

**IEKŠĒJĀS
BARJERAS**
'sirdsapziņa'

**ĀRĒJĀS
BARJERAS**
'citi'
(Rast iespēju)

**PĀRVARĒT UPURA
PRETESTĪBU**
'Darīt to un tikt
sveikā cauri'

Pazīmes - vecāku nolaidība

- Stereotipas ķermeņa kustības, kas pirmsskolas vecumā izpaužas kā ritmiska šūpošanās sēžot vai stāvot;
- Nesātīga ēšana;
- Pastāvīga bada sajūta;
- Zagšana vai izdzīvošanai nepieciešamo lietu diedelēšana;
- Vecumam nepietiekams ķermeņa svars;
- Redzams nogurums, pasivitāte, var iemigt jebkurā laikā;
- Nevēlēšanās kontaktēties;
- Ātra attiecību veidošana ar svešiniekiem;
- Izteikta tieksme pēc pieaugušo uzmanības;
- Ķermeņa robežu neievērošana.

Pazīmes - emocionāla vardarbība

- Bērnam tiek izvirzītas vecumam un spējām neatbilstošas prasības;
- Disciplinēšanas nolūkos pret bērnu tiek izmantoti neadekvāti, pārāk bargi sodi;
- Izturēšanās pret bērnu pārāk kritiska;
- Vecāki vai aprūpētāji bieži uz bērnu ir dusmīgi;
- Vecāki vai aprūpētāji bērnam draud;
- Bērns emocionāli vēss, vienaldzīgs;
- Bērns bieži ir skumjš, depresīvs;
- Sūkā pirkstus, monotoni šūpojas;
- Izteikti pasīvs un domīgs vai aktīvs un agresīvs.

Pazīmes - fiziska vardarbība

- Savainojuma veids, novietojums un smaguma pakāpe neatbilst vai nesakrīt ar bērna vai pieaugušā stāstījumu;
- Savainojuma smaguma pakāpe vai veids rada satraukumu;
- Daudz savainojumu, zilumu un/vai rētu;
- Lūzumi, apdegumi;
- Vietām trūkst matu;
- Galvas traumas;
- Iekšējo orgānu traumas – sāpes vēderā, vemšana, drudzis.
- Atkārtotas traumas vai savainojumi;
- Jebkura trauma vai savainojums zīdainim;
- Bērns izvairās no kontakta ar pieaugušajiem;
- Bērns izskatās iebaidīts, izturas izteikti nedroši.

Pazīmes - seksuālā vardarbība

- Vecumam neatbilstošas zināšanas par seksuāliem jautājumiem;
- Uzdod vecākiem neatbilstošus jautājumus par cilvēka seksualitāti;
- Bērns izspēlē, zīmē seksuāla rakstura ainas;
- Intensīvi masturbē;
- Bērns stāsta par kādu savu paziņu, kas cietis no vardarbības;
- Bērns vēlas dzīvot citā ģimenē vai iestādē;
- Bēg no mājām;
- Izteikti baidās no kāda cilvēka, vietas vai rajona;
- Nevēlas vai atsakās izģērbties;
- Pēkšņi parādās nauda vai mantas;
- Grūtības staigāt vai sēdēt;
- Panikas lēkmes;
- Sāpes vēderā vai nieze ģenitāliju rajonā;
- Zilumi, sāsitumi, asiņošana vai citi savainojumi ģenitāliju rajonā;
- STS saslimšanas;
- Sāpīga urinēšana;
- Neizskaidrojamas veselības problēmas.

Intīmo partneru vardarbības sekas bērniem (1)

Uzvedības un emocionālās problēmas

Agresivitāte, zemas sociālās spējas, liels nemiers, zema pašapziņa, nomāktība, dusmas. Zema spēja izjust empātiju. 50%-70% bērnu, kas piedzīvojuši vardarbību mājās, cieš no posttraumatiskā stresa sindroma (Klotz, 2000)

Intīmo partneru vardarbības sekas bērniem (2)

Kognitīvās funkcijas un attieksmes problēmas

Mācīšanās problēmas, jo vecākiem nav pietiekami spēka un intereses, lai atbalstītu bērnus skolas gaitās un mācībās. Bērnam var veidoties sociāli nepieņemami priekšstati par veidiem, kā risināmi konflikti un domstarpības. 40% vīriešu, kas ir vardarbīgi pret savām partnerēm, bērnībā ir bijuši liecinieki sava tēva vardarbībai pret māti (Pilispa & Heiskanen, 1998).

Intīmo partneru vardarbības sekas bērniem (3)

Ilgtermiņa problēmas

Depresija pieaugušo vecumā, atkarību izraisošu vielu lietošana, ar traumu saistīti simptomi un zema pašapziņa sievietes vidū, ar traumu saistīti simptomi vīriešu vidū (Krug ym., 2005), garīgās problēmas un pašdestruktīva rīcība (Forsberg, 2002).

Intīmo partneru vardarbības sekas bērniem (4)

Atkarībā no vardarbības piedzīvošanas ilguma, intensitātes un bērna personiskajām īpašībām, mazākiem bērniem šī pieredze var:

- graut vajadzību pēc drošības un patvēruma (piesaistes grūtības).
- attīstās zemas sociālās spējas kā rezultātā noslēgtība, kauns un izolācija.
- uzrāda zemākas mācīšanās spējas vai pretēji -pārspīlēti velta sevi mācībām.
- pēctraumas stresa simptomi (slapināšana gultā, izvairīšanās no skolas, bailes, trauksme).

Intīmo partneru vardarbības sekas bērniem (5)

Vecākiem bērniem:

- pasīvi agresīva uzvedība;
- noziedzība un huligānisms;
- eksternalizēta (puišiem) un internalizēta (meitenēm) uzvedība;
- atkarību izraisošu vielu lietošana;
- bēgšana no mājām;
- pieaugušo vecumā grūtības veidot drošas piesaistes attiecības ar saviem bērniem.

Sekas – tiešas vardarbības pret bērnu gadījumos

- **Kognitīvās sekas**
- **Uzvedības (biheiviorālās sekas)**
- **Fiziskās (medicīniskās) sekas**
- **Sociālās sekas**
- **Emocionālās (psiholoģiskās) sekas**

Vardarbības sekas

Kognitīvās sekas

- Izmaiņas kognitīvajos procesos (domāšanā, atmiņā, uzmanībā, uztverē):
  - pasliktinās akadēmiskie sasniegumi;
  - grūtības koncentrēties;
  - grūtības atcerēties.
- Izkropļoti priekšstati par sevi un apkārtējās pasaules likumsakarībām

Vardarbības sekas

Uzvedības (biheiviorālās) sekas

- Izmaiņas uzvedībā:
  - izolēšanās;
  - “sastingums”, mazkustīgums;
  - agresivitāte pret citiem;
  - pašdestruktīva uzvedība – sevis savainošana;
  - uz risku vērsta uzvedība;
  - suicidāla uzvedība;
  - seksualizēta uzvedība.

Vardarbības sekas

Fiziskās sekas

- **Izmaiņas bērna fiziskajā veselībā:**
  - fiziski savainojumi un traumas;
  - rētas
  - organisma funkciju zaudējums vai samazināšanās
- **Somatizācija:**
  - galvassāpes,
  - sāpes vēderā,
  - enurēze
  - enkoprēze
  - miega traucējumi
- **Traucējumi nervu sistēmas darbībā vai attīstībā**

Vardarbības sekas

Sociālās sekas

- **Izmaiņas bērna spējās veidot sociālus kontaktus, attiecības:**
  - grūtības veidot noturīgas, emocionāli tuvas attiecības;
  - tendence izolēties
  - veido pārāk ciešas attiecības
- **Neievēro sociāli pieņemtās un ķermeniskās robežas**

Vardarbības sekas

Emocionālās (psiholoģiskās) sekas

- **Izmaiņas emocionālajā sfērā:**
  - vainas, kauna un baiļu izjūta;
  - trauksmes izjūta;
  - depresija
  - bezspēcības un bezpalīdzības izjūta
  - dusmas
- **Pēctraumas stresa sindroms**
- **Disociācijas**
- **Zems pašvērtējums**
- **Neskaidrs paštēls**
- **Nespēj uzticēties**

Paldies par uzmanību!

www.centrsdardedze.lv

www.dzimba.lv

www.bernskacietusais.lv

www.paligsvecakiem.lv